

Clarsobscurs culturals en la pandèmia

«Podem aprofundir en la cooperació democràtica o bé lliurar-nos a un autoritarisme tecnocràtic»

L'emergència sanitària ha envaït sobtadament les nostres vides. Les autoritats polítiques i els equips científics ens han conduït a acceptar la necessitat de mesures socials draconianes per evitar la propagació de la Covid-19. El món que donàvem per descomptat ha quedat en suspens. Encara no se sap si conjunturalment, per molt de temps o per sempre. Però en el mentrestant cap a la postpandèmia hi ha trets culturals que condicionaven el nostre comportament que han estat tensats i posats en qüestió. Què està passant amb l'individualisme, l'etnocentrisme, el progressisme i l'inconformisme?

De l'individualisme autocentrat a la consciència col·lectiva. A Occident venim d'un llarg període de promoció de la individualitat com a centre d'operacions de la vida social. Es mesura per la capacitat de consumir objectes i serveis que ens proporcionen satisfacció, així com per l'esforç expressiu que suposa construir la mateixa individualitat diferenciada de la dels altres. Però ara la batalla per contenir la propagació vírica i les mesures de contenció de l'emergència social trenquen amb l'evolució normal del paradigma de la individualitat. Perquè les mesures que s'imposen per preservar la salut i les que s'assagen per contenir l'empobriment de les condicions de vida reclamen una visió col·lectiva de la dinàmica social. Els valors funcionals per a aquest col·lectivisme antipandèmic tenen a veure amb la capacitat de sacrifici grupal i la cooperació disciplinada entre persones, valors oposats a una concepció autocentrada de la mateixa individualitat. Equival això a afirmar la mort de l'individualisme? En absolut. Però sí que posa en relleu la primera persona del plural en els reptes d'organització social que la pandèmia imposa.

De l'etnocentrisme occidental a la interdependència universal. Quan l'actual pandèmia era una epidèmia focalitzada a la Xina, per les nostres contrades es relativitzà la seva potència expansiva. Podem admetre que això hagi estat a causa d'un coneixement encara insuficient de les característiques i de l'evolució de la Covid-19. Però també hem d'assumir que vam comportar-nos amb prejudicis etnocèntrics, que es poden resumir en la idea que a la Xina (o bé: a Àsia, a Àfrica) passen coses que a Europa no passarien.

Occident experimenta ara una seriosa i imprevista amenaça a la salut, quan de fet teníem per costum concebre aquestes amenaces com a típiques de les parts "no centrals" del món. Hem estat espectadors llunyans de les greus evolucions del còlera, el dengue, l'Ebola o la malària. Ara la Covid-19 impacta de ple a l'hemisferi nord fent saltar pels aires el nostre predomini mundial - també - en termes de salut. Però és que, a més, Occident mira ara a Orient per com se les empesquen per combatre aquesta mena d'amenaces. Aquesta vegada aquí ningú no espera res del fins ara estat-líder indiscutit d'Occident: els Estats Units.

De l'esperança pel progrés a l'evidència sistèmica de la desprotecció. Ens aclapara una sensació creixent d'estar a descobert de condicions externes a la nostra capacitat de control. Podem contagiar-nos d'una nova malaltia que no sabem per un corre. I podent treballar per continuar amb el ritme de vida que portàvem, ens hem d'immobilitzar tant com sigui possible veient a venir les grans dificultats que es presenten per continuar amb la vida d'abans de la sacsejada sanitària. Creix la sensació de desprotecció provocada per l'agudització de les desigualtats socials, pel desesperançat pronòstic que globalment ens empobrirem, pel fet incontrovertible que els que vivien al dia ja no ho podran fer, per la constatació que els segments de població que ja les passaven magres ara encara s'enfonsaran més.

Abans de la pandèmia no ens sentíem vitalment protegits, però encara hi havia marge per pensar que l'esforç individual a l'hora de tirar endavant tenia alguna cosa a veure amb la sort o dissort vers el nostre futur biogràfic. En qualsevol cas, aquesta era una incertesa que patíem interiorment; ara la incertesa sobre l'esdevenir és completament sistèmica i hi ha la constatació que les coses a curt empitjoraran. D'aquí la importància que, més enllà de la salut, s'abordin i es despleguin immediatament les polítiques públiques de contenció de la crisi socioeconòmica, perquè una societat no és viable si la seva previsió de futur es resumeix en el pronòstic de la desfeta.

De l'inconformisme a la disciplina social. Hem estat societats que han promogut l'inconformisme a diferents nivells: com a actitud necessària per a la innovació econòmica, en tant que element de ruptura cap a noves formes d'acció política i com a motor de les lliures determinacions dels individus. Però l'expansió de la pandèmia ha generat un clima de vigilància transversal que imposa conformar-se amb la situació viscuda. Preval un estat anímic d'alerta permanent: d'una banda, per protegir-nos i protegir els nostres familiars i amics; de l'altra, però, per jutjar si els altres fan prou per no infectar-nos a nosaltres.

Aquesta actitud tensada de vigilància muta fàcilment cap a una voluntat de control que és a la base de l'autoritarisme. Els exercicis de control social vertical (el poder exercit per les autoritats) i horitzontal (el de la vigilància entre grups i persones) tenen en comú que bloquegen l'inconformisme creatiu que és l'essència de la innovació social i l'evolució de la democràcia.

El marc cultural de la pandèmia dibuixa una tendència de fons que acompanya l'emergència sanitària. Que sigui una tendència no significa que sigui indiscutible ni irreversible. Però després d'aquesta monumental sacsejada de la Covid-19 a les nostres rutines de vida, prendrà importància quina sigui l'evolució dels valors que haurem covat en el període més dur del confinament. En síntesi, dues són les opcions que tenim al davant: la d'aprofundir en la cooperació democràtica pròpia de l'exercici de la ciutadania, o bé la de lliurar-nos a un autoritarisme tecnocràticament informat i èticament justificat per la màxima de la protecció de la vida.